

Virolainen filosofia eurooppalaisen ajattelun kulttuurikodissa

Kysymyksellä "mitä on virolainen filosofia?" tarkoitamme oikeasti kysymystä "mitä virolaisen filosofian tulisi olla?". Kyse on kansallisen filosofian itsemääräämisestä, mutta myöskin kansakunnan filosofisesta itsemääräämisestä. Haluamme olla jotain muuta kuin "itäeurooppalaisia integraation puristuksessa"¹. Mutta mitä ja miten? Siihen kysymykseen filosofeilta odotetaan vastauksia.

Virolaista filosofiaa käsittelevät kirjoitukset tässä numerossa virittävät myös yleisempää keskustelua pienten maiden filosofoiden asemasta ja tehtävistä eurooppalaisessa kulttuurissa. Mikä tekee kansallisista filosofioista puhumisen mielekkääksi?² Täytyykö niillä olla jotain uutta, ainutkertaista lisättävänä eurooppalaiseen filosofiaan, jotta niiden olemassaolonsa olisi oikeutettu? Jos kansalliset filosofiat ovat olemassa, mitkä ovat niiden tunnukset, tehtävät ja tulevaisuus? Onko kansallisen filosofian tehtävänä edistää integraatiota tai päinvastoin kehittää keinoja kulttuurien ja filosofoiden lopullisen sulautumisen (ts. häviämisen) välttämiseksi poliittisesta integraatiosta huolimatta? Itä-Euroopan historia Baltiasta Balkanille on täynnä todisteita siitä, että mikään integraatio ei ole kestänyt loputtomiin, vaan on kulminoitunut jonkinlaiseksi kaaokseksi. Integraatioprosessin jälkeisestä kaaoksesta selviytyivät vähimmillä uhreilla ne, jotka kykenivät korvaamaan tuhoutuneen järjestelmän omaan kulttuuriinsa perustuvalla arvo- ja yhteiskunta järjestelmällä.

Viron tapauksessa kysymyksen kansallisen filosofian roolista tekee kiinnostavaksi sen ajankohtaisuus. Viron jäsenyyttä Euroopan unionissa toukokuun 2004 alusta lähtien on Virossa sanottu lopulliseksi paluuksi eurooppalaiseen kulttuurikotiin, joka perustuu yhteiseen historiaan ja yhteisiin eurooppalaisiin arvoihin. Virolainen identiteetti perustuu kuitenkin muistoihin muinaisesta vapaustaistelusta sitä eurooppalaisuutta vastaan, jota 1000-luvulta alkaen on virolaisille tarjottu niin idästä kuin lännestä. Virolaisessa historiassa eurooppalainen integraatio on merkinnyt ryöstetyksi tulemistä, kulttuurin ja sivistyksen kehitysmahdollisuuksien tukahduttamista, kansanmurhaa, orjuutta ja

joutumista vaihtorahaksi imperiumien välisessä valtataistelussa. Virolaisuus merkitsee vaihtoehtoa muiden ehdoilla tahtuvalle integraatiolle jossa vaihtoehtona on joko täydellinen sulautuminen tai elämä järjestelmässä, jonka syntyyn, kehitykseen ja päättymiseen vaikuttavat päätökset tehdään kaukana ja vierailta kielillä. Tämän ristiriidan syvyyttä virolaisten on vaikea käsitteellistää. Vapaus, demokratia ja eurooppalaisuus merkitsevät virolaisessa kielenkäytössä yhtä kuin kansojen ja kulttuurien oikeus olemassaoloon ja valtiolliseen itsemääräämiseen. Ellei virolainen filosofia halua jäädä virolaisuuden ja eurooppalaisuuden ristiriidan tai yhteensovittamisen suhteen välinpitämättömäksi, sen on valittava yksi kolmesta asenteesta: joko puolustaa eurooppalaisia arvoja ainoana vaihtoehtoina, yrittää etsiä virolaisen filosofian ainutlaatuisuutta tai keksiä itselleen jokin niitä välittävä rooli.

Ei ole selvää, mitä virolainen filosofia tällä hetkellä on tai mitä sillä tulisi tarkoittaa (sen lisäksi, että sillä voidaan

Rain Ots (synt. 1970) on filosofian maisteri Tampereen yliopistosta. Hän on opiskellut filosofiaa myös Viron humanistisessa instituutissa. Tällä hetkellä hän on filosofian jatko-opiskelija Tampereella ja toimii filosofian tuntiopettajana Pirkkalan lukiossa. Ots on myös kääntänyt viroksi suomalaista filosofiaa ja kirjoittanut siitä tutkimuksissaan (mm. Snellman ja von Wright).

viitata teemaa ”mitä virolainen filosofia on tai mitä sillä tulisi tarkoittaa” käsittelevään keskusteluun), mutta on selvää, että pohtimalla virolaista filosofiaa tässä pohdimme samalla myös suomalaista filosofiaa. Tärkeistä teemoista on usein myös helpompi kertoa vieraille tai vieraasta kulttuurista lainattujen esimerkkien valossa, koska silloin asiat, jotka vaikuttavat muutoin itsestäänselvyyksiltä tai epämääräisiltä, tulevat helpommin tarkastelun kohteeksi. Suomen ja Viron filosofisissa traditioissa on tässä mielessä riittävän paljon vierautta, mutta myös riittävästi samankaltaisuutta, mikä tekee keskustelun mahdolliseksi.

Olisi vaikea kuvitella Suomen lisäksi toista kulttuuria, jossa virolaista filosofiaa voitaisiin järkevästi pitää riittävän mielenkiintoisena, jotta siitä voitaisiin julkaista keskeisen filosofisen aikakauslehden teemanumero ja jossa virolaisesta filosofiasta voi syntyä relevanttia keskustelua. Olisi Viron lisäksi vaikea kuvitella toista kulttuuria, jossa suomalaista filosofiaa kohtaan tunnetaan yhtä suurta mielenkiintoa. Tosin Virolta puuttuu varsinainen filosofinen aikakauslehti, mutta suomalaista filosofiaa perusteellisesti esittelevän artikkelikoelman tai antologian julkaiseminen viroksi olisi Virossa laajaa huomiota herättävä kulttuuritapahtuma.

Kansallisen filosofian kolme aspektia

Kansallisista filosofioista – suomalaisesta tai virolaisesta filosofiasta – puhuttaessa pidetään usein silmällä erilaisia aspectteja. Virolaisesta filosofiasta voidaan puhua tai kirjoittaa (jolloin nousee kysymys, pitäisikö käyttää isoa tai pientä alkukirjainta)³ tai keskustella suomeksi (virolainen tai Viron filosofia, tai filosofia Virossa?). Yritän helpottaa orientoitumista erottamalla kolme tarkastelutapaa, joita kutsun alueelliseksi, etniseksi ja kansallis-ideologiseksi tarkastelutavaksi. Alueellisessa tarkastelutavassa oletetaan, että on olemassa jokin vaikkapa kielen, alueen tms. rajaama diskurssialue, josta voidaan sanoa että sen sisällä käydään samaa keskustelua. Virolaista filosofiaa on kaikki sellainen filosofia, joka tosiasiallisesti osallistuu virolaiseksi filosofiaksi kutsuttuun keskusteluun.

Etnisessä tarkastelutavassa oletetaan, että on olemassa jokin kansallisuus, kieli tai kulttuuri, jonka ainutlaatuiset ominaisuudet saattavat suotuisissa olosuhteissa johtaa juuri tuolle kulttuurille ominaisen ainutlaatuisen ajattelutavan tai jopa filosofian syntymiseen. Etnisen tarkastelutavan mukaan virolaista filosofiaa on vain viron kielellä ajateltavissa oleva ainutlaatuinen filosofia tai sellainen filosofia joka tutkii tuota ainutlaatuisuutta.

Kansallis-ideologisessa tarkastelutavassa virolaista filosofiaa tarkastellaan johdonmukaisen kansallisen projektin osana, joko kansallisena ideologiana tai sen toteuttamisen välineenä. Tässä tarkastelutavassa voidaan pohtia esimerkiksi, mihin suuntaan virolaista filosofiaa olisi tarkoituksenmukaisinta kehittää, mitä olisi oikein pitää virolaisena filosofiana. Nämä tarkastelutavat eivät ole tietenkään toisensa poissulkevia, mutta niiden silmällä pitäminen helpottaa orientoitumista joissakin teksteissä.

Eero Loone tarkastelee virolaista filosofiaa tässä numerossa alueellisesta näkökulmasta. Tämän tyyppinen teksti sisältää useita valintoja, jotka vaikuttavat termin *Eesti*

»Suomessa suomalainen filosofia liittyy tavalla tai toisella aina kansalliseen projektiin, jonka perustana on snellmanilainen kansallisvaltiofilosofia. Virossa tällainen virolaisuutta tai virolaista ideologiaa konstituiva filosofia puuttuu. Virossa on olemassa kansallinen ajattelu, jonka sisältö on erittäin snellmanilaista, mutta koska Virossa ei ole ollut Snellmanin kaltaista filosofia, joka olisi kehittänyt tästä ajattelusta filosofiaa tai edes toiminut J.V. Snellmanin filosofian filosofisena maahantuoja, on sanottava että Virossa puuttuu kansallinen (virolainen) filosofia.»

filosofia sisältöön: otetaanko mukaan neuvostoaikainen filosofia, käännökset jotka ovat vaikuttaneet filosofiseen diskurssiin, ulkomailla julkaistut artikkelit jotka eivät ole vaikuttaneet virolaiseen filosofiseen diskurssiin, ulkovirolaisten tuottama filosofia jne. Nämä valinnat liittyvät keskusteluun siitä, mistä on puhuttava, kun puhutaan virolaisesta filosofiasta. Loone jättää virolaisen filosofian ulkopuolelle Viron alueella baltiansaksalaisten tekemän filosofian, sen sijaan neuvostoaikainen venäjänkielisten filosofien Tartossa tekemä filosofia on virolaista filosofiaa. Loonen linjan mukaan täytyy todeta, että virolainen filosofia syntyi Neuvosto-Eestissä⁴, vaikka tämä ajatus tuntuu virolaisista vastenmieliseltä.⁵ Loonelle virolaista filosofiaa on se, mikä on vaikuttanut yleiseen filosofiseen diskurssiin Virossa, on virolaisen filosofisen kulttuurin osa. Baltiansaksalaisten tekemä filosofia ei ole osallistunut eikä vaikuttanut virolaiseen filosofiseen diskurssiin. Heideggerin filosofian tutkimista ja siihen liittyvää käännoistoimintaa ja viron kielen sanaston kehittämistä Loone pitää lasihelmipelinä, joka ei ole kulttuurin (siis myös virolaisen filosofian) osa. Se ei osallistu hänen mielestään riittävästi virolaiseen ja vironkieliseen filosofiseen diskurssiin, vaan luo omaansa, jossa on jopa oma erityinen kielensä.⁶

Etnisestä lähestymistavasta kysymykseen ”mitä on virolainen (tai suomalainen) filosofia?” löytyy esimerkkejä Jaan Kaplinskin teksteistä.⁷ Tämän lehden aiemmassa numerossa (1/2003) Tere Vadén kysyy suomalaisen filosofian perään tarkoittaen sillä suomalaisen filosofian ainutlaatuisuutta. Vadénin linjan mukaisesti virolaisena filosofiana voisi pitää sellaista filosofiaa, joka tutkii ja ilmaisee virolaisuuden (viron kielen, virolaisille ominaisen ajattelun, elämänmuodon) ainutlaatuisia piirteitä. Koska kieli liittyy elämänmuotoon, suomalainen tai virolainen filosofia sikäli kuin se on ainutlaatuista, on kääntymätöntä, eli varsinaisesti ymmärrettävissä vain kyseisen kielen ja kulttuurin sisällä. Virossa tunnetuin samansuuntaisen ajattelun edustaja on Jaan Kaplinski⁸. Kaplinskin mukaan alkuperäistä virolaista filosofiaa ei voi syntyä, jos filosofialla tarkoitetaan vain kanttaamista, hegeliointiä jne. Kaplinskin linjan mukaan virolaista filosofiaa olisi se, joka kumpuaa viron kielestä samalla

tavalla kuin Heideggerin filosofia kytkeytyy saksan kieleen. Kaplinski kuitenkin kääntää omat tämänsuuntaiset kokelunsa pilaksi (virolainen pilafilosofia) ja kritiikiksi, jonka tarkoituksena on ”osoittaa eräiden filosofisten suuntauksien vahvaa riippuvuutta yhdestä konkreettisesta kielestä, viitata sen rajoituksiin, vähentää sen universaalisuusvaatimuksia”. Kaplinskillakin on oma henkilökohtainen filosofia-politiikkansa:

”Siten pyrin todistamaan, että Heideggerin filosofia on ensisijaisesti saksalaista filosofiaa, riippuu hyvin paljon (ehkä liikaakin) filosofin äidinkielestä. Filosofoitaessa jollakin toisella kielellä Heideggerin tavalla, ankarana äidinkielisesti, tulos olisi erilainen. En itse näe erityistä syytä filosofointiin Heideggerin tavalla, mutta koska näyttää, että sellainen filosofia on suosittua ja myy varsin hyvin, en näe myöskään syytä, miksi sitä ei voisi harrastaa viron, ersjan tai nenetsin kielellä.”⁹

Kaplinskista riippumatta käsitys oman kansallisen filosofian löytämisen tarpeellisuudesta ja mahdollisuudesta on Virossa laajasti levinnyt: onhan olemassa virolainen taide, musiikki ja kirjallisuus.

Ilkka Niiniluoto puolestaan näyttää tarkastelevan sanojen ’suomalainen filosofia’ merkitystä kansallis-ideologisesta näkökulmasta:

”Alueellisissa filosofian historioissa on usein tehty ero kahden filosofian tyyppien välillä: esimerkiksi ’filosofia Venäjällä’ viittaa kansainvälisten virtausten asemaan ja kehitykseen, kun taas ’venäläinen filosofia’ tarkoittaa nimenomaan kansallisiin kysymyksiin keskittyvää filosofista keskustelua. Suomalaisella kansallisella filosofialla juuri jälkimmäisessä mielessä on ollut merkittävä asema Snellmanista lähtien 1900-luvun lopulle saakka, mutta ei ole itsestään selvää, miten sen suhde filosofian yleismaailmalliseen kehitykseen tulisi nähdä.”¹⁰

Kansallisia kysymyksiä ovat kansalliseen projektiin liittyvät tai sen kannalta merkitykselliset kysymykset. Snellmanilainen filosofia on kansallisen projektin filosofiaa. Snellmanilainen kansallisvaltiofilosofia toimii välittäjänä toisaalta etnistä ainutlaatuisista korostavan kansallisromantiikan ja toisaalta eurooppalaiselle filosofialle ominaisen universaalien tavoittelun välillä, se on kansakunnan filosofista itsemääräämistä universaalien tai eurooppalaisen filosofian kontekstissa.¹¹ Virossa ei löydy tämäntyyppisen filosofian edustajaa.

Suomessa suomalainen filosofia liittyy tavalla tai toisella aina kansalliseen projektiin, jonka perustana on snellmanilainen kansallisvaltiofilosofia. Virossa tällainen virolaisuutta tai virolaista ideologiaa konstituiva filosofia puuttuu. Virossa on olemassa kansallinen ajattelu, jonka sisältö on erittäin snellmanilaista, mutta koska Virossa ei ole ollut Snellmanin kaltaista filosofia, joka olisi kehittänyt tästä ajattelusta filosofiaa tai edes toiminut J.V. Snellmanin filosofian filosofisena maahantuojana, on sanottava että Virossa puuttuu kansallinen (virolainen) filosofia.

Filosofian kieli ja kansallisuuskysymys

Vaikka Virolta puuttuu filosofiseen argumentointiin perustuva kansallinen filosofia, on olemassa kansallinen ajattelu, ja se vaikuttaa vahvasti siihen mitä pidetään virolaisena filosofiana. Virossa kansallisuuskysymys konkretisoituu kielikysymyksenä ja kielen merkityksen korostamisena. Valtion, tieteen, kulttuurin ja jopa armeijan olemassaoloa on oikeutettu sillä, että ne ovat välttämättömiä viron kielen säilymistä kannalta.¹² Viime vuosisadan lopun pahamaineisimman Viron-syöjän maineen virolaisten muistissa omi itselleen Jörn Donner, joka Suomen esikuvaan vedoten suositteli, että venäjämäisestä tehtäisiin Viron toinen virallinen kieli. Virolaisesta näkökulmasta kaksikielisyysvaatimus tuntui käsittämättömältä. Valtion tehtävänä on viron kielen olemassaolon turvaaminen, koska kieli on vironkielisen ajattelun, siis virolaisuuden eksistenssin ehto. Venäjän kielen olemassaolohan on turvattu Venäjällä. Suomessa kaksikielisyysvaatimuksen merkitys on aivan päinvastainen: kun Suomi oli liittymässä Euroopan Unioniin, kahden paikallisen kielen vaatimusta pidettiin keinona, jolla voidaan tehokkaasti jo ennaltaehkäisevästi estää ulkomaalaisten viranhakijoiden vyöry valtion ja yliopistojen virkoihin Suomessa.

Helpoin tapa päästä virolaisen filosofian ongelmakentän sisäpuolelle on suorittaa pieni ajatuskoe. Kuvitellaan, että suomalaisen kulttuurin ja filosofian ulkopuolelle suljetaan kaikki se, mikä on ruotsinkielistä tai syntynyt ruotsalaisen kulttuurin dominoimassa ympäristössä. Suomalaisuus merkitsisi ei-ruotsalaisuutta. Olisi ilmeistä, että tämän seuraukset olisivat kohtalokkaita suomalaisen filosofian, erityisesti kansallisuusfilosofian kannalta.

Siinä missä Suomessa sivistyksen kielenä oli ruotsi, Virossa se oli itsenäisen Viron tasavallan syntyyn (24.2.1918) saakka saksa. Vironkielinen yliopisto syntyi vasta vuonna 1919. Virolainen filosofinen kulttuuri alkoi nollapisteestä ja ehti kehittyä noin 20 vuoden ajan, kunnes Viro miehitettiin ja maa joutui 50 vuodeksi toisen vieraan kulttuurin vaikutuspiiriin. Kuten Eero Loone toteaa, 20 vuotta on liian lyhyt aika oman kansallisen filosofian syntymiseksi, jos filosofisen kulttuurin rakentaminen aloitetaan nollasta.¹³ Miksi virolaista filosofiaa ei voitu aloittaa aikaisemmin, baltiansaksalaisen kulttuurikerrostuman pohjalta, miksi Virossa useiden vuosisatojen aikana kehittyneen saksankielisen sivistyksen esityö oli nollattava?

Virossa 1800-luvulla syntyneen virolaisuusliikkeen kantavina voimina olivat henkilöt, jotka kuuluivat saksankielisen sivistyksen piiriin ja joiden ajattelun kielenä oli saksa. Sellainen henkilö oli esimerkiksi Carl Robert Jakobson, joka oli koulutukseltaan lukion saksan kielen ja kirjallisuuden opettaja. Sivistyksellinen kuilu saksankielisen yläluokan ja virolaisen rahvaan välillä oli syvä. Oppineisuus tai sivistys merkitsi muuttumista saksalaiseksi. Jakobson osti itselleen maatilaa, jotta hän edes näyttäisi virolaiselta ja pystyisi toimimaan virolaisen esikuvana. Vironkielisen akateemisen filosofian harrastamiseksi ei 1800-luvulla ollut minkäänlaisia edellytyksiä.

Virossa valtaosa saksalaisista vastusti virolaista nationalismia. Saksalaiset olivat hallinneet Viroa 1220-luvulta alkaen ja heidän asemansa oli poliittisesti, taloudellisesti

ja oikeudellisesti varsin itsenäinen. Kun Pohjan sodassa Ruotsi luovutti Viron alueen Venäjälle, saksalaisten asema vahvistui. Venäjä sitoutui pitämään voimassa saksalaisten kaikki vanhat lait ja privilegiot, mukaan lukien ne oikeudet, joita Ruotsin kruunu oli rajoittanut. Virossa syntyi käytännössä saksalaisten hallitsema valtio, Baltische Landesstaat.¹⁴ Virolaiset olivat maaorjan asemassa. Toisin kuin Suomessa, jossa siteet Ruotsiin oli katkaistu ja suomalaisuus-projekti tarjosi vaihtoehdon venäläistymiselle, Virossa saksalaisten kytkennät Saksaan pysyivät tiiviinä. Venäläistämispoliittikka sai saksalaiset kääntämään katseensa entistä toiveikkaammin kohti Saksaa. Kun 1871 Saksa yhdistyi ja muodostettiin Saksan Keisarikunta jonka keisariksi kruunattiin Preussin Vilhelm I, Baltian saksalaisten toiveet alueiden liittämiseksi Saksan emämaahan vain kasvoivat.¹⁵

Suomen esikuvan mukaista liikettä, joka yhdistäisi virolaiset ja saksalaiset, ja pyrki luomaan koko Baltian alueen kattavan monikulttuurisen valtion, yritti kehittää mm. Harry Jannsen.¹⁶ Hän yritti 1882 alkaen epäonnistuneesti julkaista saksankielistä Suomen Morgonbladetin kaltaista lehteä ”Die Heimat”. Virolaiset sitä eivät lukeneet, saksalaiset boikotoivat. Taloudellinen, sivistyksellinen ja poliittinen kuilu virolaisten ja saksalaisten välillä oli Virossa ratkaisevasti suurempi kuin suomalaisten ja ruotsalaisten välillä Suomessa. Foorumia, jossa olisi voinut syntyä virokielinen tai edes Viromielinen filosofisesti argumentoitu filosofia, ei syntynyt. Virolaisuutta rakennettiin laulujen, runon, historiallisen romaanin ja puheiden avulla. Rousseau’n, Montesquien tai Hegelin sijasta lähdeaineistoa virolaisuus aatteelle tarjosi muinainen vapaustaistelu saksalaisia vastaan ja sitä seurannut 700 vuotta kestänyt orjuuskausi. Virolaisuus oli yhtä kuin ei-saksalaisuutta: aatteellista tukea sille etsittiin 1920-luvullakin mieluummin muinaisista pakanaukonnoista kuin saksalaisesta filosofiasta. Virallisena Voiton päivänä on virolaisten kalenterissa edelleen 23.6, jolloin Rüdiger von der Goltzin johtama Saksan armeija alistui Viron armeijalle vuonna 1919.

Suomen ruotsinkieliseen kansallisfilosofiaan (”suomalaiseen filosofiaan”) rinnastettavaa saksankielistä filosofiaa Virossa ei syntynyt eikä baltiansaksalaisen kulttuurin tuotteita lasketa virolaisen kulttuurin historiaan. Tosin löytyy myös poikkeus, vuonna 1998 ilmestyi baltiansaksalaisen filosofin Hermann von Keyserlingin *Loov tunnetus* ”Eesti Mõttelugu” -sarjassa.¹⁷

Jatkamme ajatuskoetta, jossa kuvitellaan, että olemme Suomessa, josta on poistettu ruotsinkielinen filosofia ja joka myös muilta olosuhteiltaan muistuttaa Viroa. Eurooppalaisen suurvaltapoliittikan tuloksena Suomi joutuu toisessa maailmansodassa Neuvostoliittoon. Filosofia totutaan yhdistämään Neuvostoliiton oikeuttamiseen ja sen maailmanhistoriallista roolia selittävään toimintaan. 1980-luvulla mediasta tunnettu kaksikielisyysfilosofi esittää, että kansallisvaltioiden aika on ohi ja suomalaisten kannattaisi vaihtaa kielensä venäjäksi. Kun vuonna 1991 miehitys päättyy, myös vieraaksi koetusta filosofiasta pitää päästä eroon. Muodikasta on viitata sanomalehtien kolumneissa Karl Popperin teokseen *Avoim yhteiskunta ja sen viholliset*, koska se mahdollistaa Neuvostoliiton rinnastamisen Natsi-Saksaan (ja marxismin natsismiin). Teosta ei tosin ole käännetty eikä sitä löydy kirjakaupoista. Suomen pääkaupungin ainoa

»Jatkamme ajatuskoetta, jossa kuvitellaan, että olemme Suomessa, josta on poistettu ruotsinkielinen filosofia ja joka myös muilta olosuhteiltaan muistuttaa Viroa. Eurooppalaisen suurvaltapoliittikan tuloksena Suomi joutuu toisessa maailmansodassa Neuvostoliittoon. Filosofia totutaan yhdistämään Neuvostoliiton oikeuttamiseen ja sen maailmanhistoriallista roolia selittävään toimintaan. 1980-luvulla mediasta tunnettu kaksikielisyysfilosofi esittää, että kansallisvaltioiden aika on ohi ja suomalaisten kannattaisi vaihtaa kielensä venäjäksi. Kun vuonna 1991 miehitys päättyy, myös vieraaksi koetusta filosofiasta pitää päästä eroon.»

filosofin mukaan nimetty katu, Karl Marxin puistokatu poistetaan katuluettelosta yhdessä Leninin puistokadun ja sillä sijaitsevan Leniniä esittävän pronssipatsaan kanssa. Tampereella säilyy kuin ihmeen kaupalla Filosofinkatu.

Aletaan kääntää englanninkielisistä pötkareistä filosofian klassikoita suomeksi. Vuonna 1995 Tampereen yliopisto, joka on Suomen ainoa yliopisto (on olemassa myös muita yliopiston nimisiä oppilaitoksia sekä amerikkalaisten yliopistojen osastoja, mutta niistä puuttuu tutkimustoiminta ja tutkijayhteisö), hyväksyy ensimmäiset filosofian pääaineopiskelijat. Vuonna 1999 opiskelijat huomaavat, että opetusohjelmasta puuttuu sellainen oppiaine kuin suomalainen filosofia. Päätetään järjestää seminaari, jonka otsikko on: ”mistä puhumme, kun puhumme suomalaisesta filosofiasta?” Mitä sellaiseen kysymykseen tulisi vastata?

Eesti filosoofia?

Mitä on virolainen filosofia riippuu siitä, mitä tarkoitamme virolaisella ja siitä, mitä tarkoitamme filosofialla. Filosofiana voidaan pitää tietyt laatuvaatimukset täyttävää filosofista keskustelua. Se edellyttää sellaisen foorumin olemassaoloa jossa filosofinen argumentoitu keskustelu on mahdollista. Täytyy olla tietty vähimmäismäärä filosofeja, joilla on yhteinen kieli ja yhteisiä ongelmia. Dokumentoitavuusvaatimuksen vuoksi tällainen foorumi on filosofinen aikakauslehti. Filosofian kääntäminen ei sinänsä ole filosofiaa, mutta käännoiksi koskeva ja niiden aiheuttama keskustelu on. Käännoistoiminta on siten virolaista filosofiaa. Yksittäisten erityiskysymyksien parissa askartelevat yksittäiset filosofit, jotka julkaisevat ulkomaisissa lehdissä, eivät tee virolaista filosofiaa. Kansainväliseen tutkimukseen osallistuvat filosofien tutkimukset ovat virolaista filosofiaa sikäli kuin ne edistävät näiden filosofioiden reseptiota Virossa ja osallistuvat filosofiseen keskusteluun Virossa. Kielen periaatteellinen merkitys tulee Virossakin ilmeisesti vähenemään,

Peeter Allik, *Nato*. 80 x 60 cm, linolevykaiverrus, 1998

mutta käytännössä kieli määrää keskustelun rajat. Vaikka virolainen filosofia ei olisi kääntymätöntä, kaikkea ei milloinkaan pystyttäisi kääntämään. Olisi vaikea kuvitella, että virolaisesta filosofiasta joskus voisi tulla jotain sellaista, jota joku ranskalainen filosofi Ranskassa voisi sanakirjan avulla tutkia ja päästä järkeviin tuloksiin. Sikäli kuin virolaisella filosofialla on historia ja konteksti, se on ainakin vaikeasti käännettävissä.

Kansallisuutta tai paikallisiin erityiskysymyksiin tai ainutlaatuista ja kääntymätöntä tavoittelevaa filosofiaa tuskin voi pitää yrityksenä vetää rajoja virolaisen filosofian käsitteen käyttöalalle. Ne ovat pikemminkin huomion kiinnittämistä ja mielenosoitusta. Yhtä mielenosoituksesta nykyaikana on osallistua ylipäänsä johonkin sellaiseen kuin jonkin kansallisen filosofian sisällä kansallisella kielellä käytävä keskustelu.

Viitteet

1. Ks. Kristi Raikin artikkeli *niin & näin* -lehden edellisessä numerossa (Raik 2004, s. 33 – 34).
2. ”kansallinen filosofia”, virokseksi ”rahvuslik filosoofia” on yhtä kiistanalainen termi kuin ”kansallinen etu”. Kyse ei ole puhtaasti etnisestä filosofiasta, mutta ei myöskään valtiollisesta (julkisesta, virallisesta tai julkisoikeudellisesta) filosofiasta.
3. Isolla *Eesti filosoofia* voi tarkoittaa joko filosofiaa Virossa tai Viron kansallista filosofiaa, pienellä *eesti filosoofia* voi viitata joko virokieliseen tai etnisessä mielessä virolaiseen. Ks. Helen Eenmaan artikkeli tässä numerossa, samoin Matjus 2003.
4. Käytän Viro (virolaiset) ja Eesti (eestiläiset) suomen kielellä kuten Saksa (saksalaiset) ja DDR (DDR-läiset). Eesti-sana otettiin Suomessa käyttöön, kun haluttiin puhua Neuvosto-Eejustä vain Neuvostoliiton kontekstissa ja ikään kuin unohtaa entinen itsenäinen Viro ja siihen liittyvät kulttuurikontaktit.
5. Loone sanoo tämän kantansa myös suoraan artikkelissaan Eesti filosofia ida ja lääne piiril. Vrt. Matjus 2003, 112; Loone 2003, 131.
6. Vrt. Loonen artikkeli tässä numerossa.
7. Ks. myös Vadén 2003 sekä aiheesta käyty keskustelu *niin & näin* -lehden aiemmissa numeroissa.
8. Ks. Kaplinskiin artikkeli tässä numerossa, samoin hänen esitelmänsä Tampere-talon Suuressa filosofiatapahtumassa ”Jos Heidegger olisi

mordvalainen”.

9. Kaplinski 2002, s. 52.
10. Niiniluoto 1998.
11. Käsitteelin tätä aihetta pro gradu-työssäni (Ots, 1999).
12. Osallistuin kesäkuussa 2004 Riiaassa virolaista tiedettä käsittelevään kongressiin, jossa Viron tiedesäätiön johtaja, Riigikogun puheenjohtaja Ene Ergma perusteli virolaisen avaruustutkimuksen merkitystä ja sen opetuksen kehittämistä Virossa sillä, että siten taataan virokielille ja virokielisellet ajattelulle yhdenvertaiset kehittymismahdollisuudet muiden kielten kanssa. Myös Viron kulttuuri- ja tiedeministeri Sven Mikserin mukaan virokielen säilyttäminen ja kehittämisen tieteen kielenä on Viron tiedepolitiikan tärkein päämäärä.
13. Tässä numerossa.
14. <http://www.estonica.org> (-> History -> Estonian history 1710–1850)
15. Hvostov, 1999.
16. *ibid.*
17. Keyserling, Hermann, 1922. Ks. Darmstadtin yliopiston Keyserling-sivut osoitteessa <http://elib.tu-darmstadt.de/lhb/dfg/keyserl.htm>

Kirjallisuus

- Hvostov, Andrei, *Mötteline Eesti. Vagabund*, Tallinn 1999.
- Eenmaa, Helen, Virolainen filosofia. Ks. s. 32.
- Kaplinski, Jaan, Keel ja tõelus. tött öelda. ettekandeid seminaridelt ”keel ja filosoofia” (madsa 2002) ning ”millest kõneldakse siis, kui kõneldakse eesti filosoofiast” (valgmetsa 2000), s. 46–53. *Tartu Ülikooli Kirjastus*. Tartu 2003
- Keyserling, Hermann, *Loov tunnetus (Schöpferische Erkenntnis)* 1922). Vironantun Ilmar Vene. Ilmamaa, Tartu 1998.
- Loone, Eero, Virolainen filosofia virolaisessa kulttuurissa toisen maailmansodan jälkeen. Ks. s. 16.
- Matjus, Ülo, millest kõneldakse siis, kui kõneldakse eesti filosoofiast. tött öelda. ettekandeid seminaridelt ”keel ja filosoofia” (madsa 2002) ning ”millest kõneldakse siis, kui kõneldakse eesti filosoofiast” (valgmetsa 2000), s. 104–115. *Tartu Ülikooli Kirjastus*. Tartu 2003.
- Niiniluoto, Ilkka, Suomalaisen arvofilosofian perinne. *Tieteessä tapahtuu*, 4/1998. (ks. <http://www.tsv.fi/tapaht/984/niini.htm>)
- Ots, Rain, *Laki ja legitimaatio J. V. Snellmanin oikeusfilosofiassa*. Pro gradu -tutkielma, Tampere 1999.
- Raik, Kristi, Itäeurooppalaiset integraation puristuksessa. *niin&näin*, 2/2004, s. 33–34.
- Vadén, Tere, ”Suomalainen filosofia?” Seminaariesitelmä Dilemma ry:n seminaarissa Kiasmassa 5.4. 2003. Nauhalta purkanut Tere Vadén (ks. http://www.uta.fi/~fiteva/para_kiasma.html)